

Нелля Ничкало
Академія педагогічних
наук України
м. Київ

НАУКОВИЙ ПОШУК З ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

XXI століття нині вже стало реальністю. Його прогнозували як еру знання, інформації й комунікації, що радикально вплине на економіку і суспільство, на розв'язання глобальних проблем людства.

Глобалізація і революція в інформаційній та комунікаційній технологіях зумовлюють необхідність обґрунтування нової, розвивальної парадигми, орієнтованої на людину. Її основою є культура миру і сталий розвиток. У Рекомендаціях Генеральному директору ЮНЕСКО, прийнятих Другим міжнародним конгресом з технічної і професійної освіти (м. Сеуле 1999 р.), наголошувалося: система технічної і професійної освіти має бути реформована, щоб дати можливість розвитку цієї нової парадигми на основі гнучкості, оновлення і продуктивності, передачі необхідних вмінь, котрі враховують вплив змін на ринку праці, підготовки і перепідготовки зайнятого населення, безробітних і маргіналізованих верств населення з метою забезпечення рівних можливостей для всіх як у формальному, так і в неформальному секторах економіки.¹ Важливими завданнями нашої доби є досягнення нового

¹ Материалы Второго Международного Конгресса ЮНЕСКО по техническому и профессиональному образованию „Образование и подготовка на протяжении всей жизни: мост в будущее”, г. Сеуле Республика Корея, 26 - 30 апреля 1999 г., - г. Астана, 1999. - С.79.

партнерства між освітою і світом праці, що враховує потреби в загальнолюдських цінностях і стандартах для зміцнення зв'язку між секторами освіти, промисловості та іншими економічними секторами, забезпечення розвитку загальних вмінь, трудової етики, технологічних і підприємницьких вмінь, почуття громадянської відповідальності.

Як зазначає Президент АПН України, Міністр освіти і науки України Василь Кремень, саме освіта покликана сприяти формуванню інтелектуального потенціалу нації, всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства, стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу. У зв'язку з переходом суспільства від постіндустріальної стадії до інформаційної, інтерактивної все більшого значення набувають такі чинники, як усвідомлення взаємозалежності, необхідності тісного співробітництва, пошук нової інформації, впровадження неперервної освіти.²

Визначаючи шляхи розв'язання нових освітньо-виховних пілей, що постали на початку нового століття в галузі професійної педагогіки, доцільно звернутися до попереднього досвіду, до багатой спадщини нашого народу, видатних науковців і талановитих педагогів-практиків. Намагання деяких недалеких політиків заперечувати цінність попереднього педагогічного досвіду – це глибока помилка.

„Помилка – це біла хмаринка, де мало людей помічає нещастя, які віщує вона. Ці нещастя, заховані від нетямущого, завбачає мудрець. Він знає, що одна-єдина помилка може збудити народ, може затьмарити весь обрій його ідей... Небезпечна сама з себе помилка ще небезпечніша своїми витворами. Помилка плідна на помилки”³ – так мудро попереджував своїх сучасників і прийдешні покоління французький філософ, просвітитель і матеріаліст XVIII століття Клод Адріан Гельвецій.

Для нас і наших сучасників це також попередження. Щоб не розгубити перлини вітчизняного і світового досвіду у найголовнішій галузі життєдіяльності кожного суспільства – в освіті, зокрема, у професійній – та не наробити нових помилок, маємо дуже глибоко й виважено вивчати наше минуле, виявляти його цінні ідеї, котрі в ті часи не були реалізовані з різних причин.

² Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: „Віпол”. – 2000. – С.3.

³ Гельвецій Клод Адріан. Про людину, її розумові здібності та її виховання / Перекл. з французької Валер'яна Підмогильного. – К.: Основи, 1994. – С.334.

Проблема у ретроспективі

Спочатку коротко про передісторію розвитку педагогічної науки в Україні. Як відомо, перші школи книжного навчання створювалися ще в часи Київської Русі після прийняття християнства князем Володимиром Святославовичем у 988 р. В багатьох історичних пам'ятках, зокрема в „Повчанні Володимира Мономаха дітям...“, а також у діяльності братських шкіл втілювалася педагогічна мудрість народу, його божий дар виховувати молоде покоління, готувати його до самостійного життя.

Широкий розмах розвитку освіти у XVIII – XIX ст. зумовив появу багатьох публікацій педагогічного змісту. Літературні, архівні та інші джерела свідчать, що в Україні в другій половині XIX ст. вже сформувалися центри педагогічної думки. Саме класичні університети стали їх справжнім фундаментом: Харківський (заснований у 1805 р.), Київський (у 1834 р.), Одеський (у 1865 р.), Львівський (у 1661 р.) та Чернівецький (у 1875 р.). Тут з'явилися, зростали й міцніли справжні наукові школи з педагогіки і психології.

Помітною і досить вагомою в ті далекі часи була діяльність Харківського університету. Через шість років після його відкриття було засновано педагогічний інститут. Його першим ректором став Х.П. Роммель (автор праць „Дидактика і методика“, „План і правила навчання і викладання в педагогічному інституті“ – 1812 р.). Особливим в історії педагогіки в Україні став 1852 рік, коли з ініціативи професора М.О. Лаврівського було відкрито загальноуніверситетську та педінститутську кафедру педагогіки. Важливу роль формуванні педагогічної майстерності викладачів та вчителів загальноосвітніх шкіл відігравали літні методичні курси вчителів (на базі Харківського університету та педінституту у 1811 – 1815 рр.). У червні 1861 року у Харкові відбувся перший в Україні з'їзд вчителів. Його ініціатором був відомий вчений, зав. кафедрою педагогіки проф. М.О. Лаврівський. У 1861 – 1867 рр. в Орлі, Ливнах, Лебедині, Ізюмі, Тубчевську, Новочеркаську, Тамбові, Курську, Воронежі та в станиці Усть-Медведицькій також відбулися вчительські з'їзди. У 1867 р. в м. Олександрівську (нині Запоріжжя), відбувся ще один вчительський з'їзд. Його організатором був М.О. Корф – відомий вчений-методист⁴. З лекціями та методичними рекомендаціями на з'їздах виступали професори й викладачі Харківського університету та педінституту⁴.

⁴ Рідний край: Навчальний посібник з народознавства / За ред. І.Ф. Прокопенка. – Х.. – Основа, 1993. – С.420-427.

Як свідчать літературні та архівні джерела, Харківський педагогічний інститут у 1860 р. було реорганізовано в педагогічну семінарію, а в 1866 р. – у Вищі трирічні педагогічні курси, де здійснювалася підготовка вчителів до 1917 р. Перше в Україні педагогічне товариство також було засноване в Харкові на межі XIX – XX століть.

Саме у Харкові та в Києві діяло найбільше навчальних закладів, в яких здійснювалася підготовка майбутніх педагогів. Ці великі міста й стали основними центрами проведення науково-дослідної роботи з педагогіки. Вивчені джерела свідчать, що спеціальних науково-дослідних установ педагогічного профілю в Україні тоді ще не було створено.

2 квітня 1926 р. Державним науково-методологічним комітетом Наркому УРСР було прийнято постанову про створення єдиного центру наукових досліджень з педагогічних наук – Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП). Організаційно інститут почав діяти в жовтні 1926 р. на базі науково-дослідної станції Управління соціального виховання Наркомосу УРСР. У структурі інституту були створені такі секції: системи освіти (Я.П. Ряшко), історії педагогіки (Я.А. Мамонтов), педагогіки особистості (І.П. Соколянський), педагогіки колективу (О.С. Залужний), рефлексології (В.П. Протопопов), дошкільного виховання (А.І. Генрихівська), методики шкільної праці (О.Г. Дяков), методики виробничого навчання (Я.В. Столяров), методики масової політосвіти (В.С. Волобуєв), методики шкільної політосвіти (Ю.І. Озерський)⁵.

Поступово формувалася організаційна структура УНДІПу. У 1929 р. до його структури входили три відділи: соціального виховання, професійної освіти та політичної освіти. Відділ професійної освіти охоплював дослідну станцію та секції індустріально-технічної, сільськогосподарської та соціально-економічної освіти.

З 1930 – 1931 навчального року в структурі УНДІП було створено кафедру професійної освіти. В її структурі діяло п'ять секцій.

1. Секція вищої школи:

- а) підсекція педосвіти;
- б) підсекція індустріальної освіти;
- в) підсекція сільськогосподарської освіти;
- г) підсекція соціально-економічної освіти;

⁵ Інститут педагогіки АПН України. 70 / Ред.кол.: М.Д. Ярмаченко – відповід.ред.) та ін. – К.: Педдумка, 1996. – С.12.

- д) комісія художньої освіти;
- е) комісія медичної освіти;
- є) комісія програмна;
- ж) комісія методів навчання;
- з) комісія виробничого навчання;

- 2. Секція масової індустріальної освіти.
- 3. Секція масової сільськогосподарської освіти
- 4. Секція масової соціально-економічної освіти.

При секціях 2, 3 і 4:

- а) комісія методів і програм;
- б) комісія виробничого навчання;
- в) комісія додаткової вечірньої профтехосвіти.

- 5. Секція методів заочного професійного навчання (виробничий контакт із секцією самоосвіти кафедри педагогіки дорослих)⁶.

У 1932 - 1936 рр. в інституті діяв відділ професійної освіти із секцією вищих навчальних закладів.

У 1930 р. в Києві було відкрито філіал УНДІПу. Дирекція Інституту в 1934 р. переїхала до Києва у зв'язку з перенесенням столиці з Харкова до Києва і переїздом туди Наркомату освіти УСРР. До 1936 р. у Харкові діяв Харківський інститут педагогіки.

Історія УНДІП й відповідно розвитку педагогічної освіти в Україні у довоєнні роки другої світової війни та в 50 – 60-ті роки ХХ століття – це тема окремої великої праці, до якої ми повернемося в інших публікаціях.

Слід підкреслити, що в сучасній Україні не забуті імена тих вчених, організаторів радянської системи освіти, громадсько-політичних діячів, які об'єктивно оцінювали український досвід в галузі професійної освіти і підтримували розвиток педагогічних і психологічних досліджень з проблем підготовки кваліфікованих робітничих кадрів. Серед них С.Я. Батишев, доктор педагогічних наук, професор, академік, який на початку 80-х років став засновником Відділення професійно-технічної освіти АПН СРСР і очолював його протягом майже двох десятиліть. Незважаючи на ідеологічне табу, і С.Я. Батишев, і академіки Ю.К. Бабанський, А.П. Біляєва, М.Оє Данілов, З.О. Малькова, М.І. Махмутов, О.М. Новіков, М.М. Скаткін, А.Г. Хрипкова і багато інших відомих вчених (Е.Г. Костяшкін, З.І. Равкін) підтримували наші починання в дослідженні різних теоретико-методологічних, історико-педагогічних управлінських і методичних аспектів професійного навчання майбутніх робітників.

⁶ Там само, с.17.

Безумовно, це позитивно вплинуло на створення в 1971 р. відділу профтехосвіти в НДІ педагогіки УРСР. Ще тоді в Україні були розпочаті дослідження з проблем взаємозв'язку загально-освітньої і професійної підготовки в середніх профтехучилищах. теорії і практики політехнічного навчання, підвищення якості навчальних програм і підручників для системи профтехосвіти. забезпечення наступності в роботі загальноосвітньої школи і профтехучилища, науково обґрунтованого використання наочності, технічних засобів навчання, їх комплексного застосування, а також становлення і розвитку системи виховної роботи в цих навчальних закладах.

Діяльність підрозділу, який протягом 10 років (1971 – 1981) очолювала кандидат педагогічних наук О.С. Дубинчук, спрямовувалась на науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу в середніх профтехучилищах республіки. Дослідження проводилися за такими основними напрямками:

1. Поеднання загального і професійного навчання в середніх профтехучилищах. Теоретико-експериментальні дослідження присвячувались питанням міжпредметних зв'язків, їх змісту, формам і прийомам планування та здійснення.

2. Теорія і практика політехнічної освіти в середніх профтехучилищах. На дидактичному та частково-дидактичному рівнях досліджувалися специфічні особливості середніх ПТУ, їх вплив на формування наукового світогляду учнів, виховання в них готовності до праці. Значна увага приділялася питанням удосконалення методики навчання загальноосвітніх і спеціальних предметів, активізації навчальної діяльності й розвитку мислення учнів.

3. Підвищення якості програм та підручників для системи профтехосвіти. Досліджувалися дидактичні аспекти проблеми підручника для середніх профтехучилищ: підручник і навчальна програма, відбір навчального матеріалу і логічна структура підручника, його методичний апарат.

4. Забезпечення наступності в роботі восьмирічної школи і середнього ПТУ. Проблеми вдосконалення діяльності загально-освітньої школи з орієнтації учнів на робітничі професії, спільної профорієнтаційної роботи загальноосвітніх шкіл і профтехучилищ були предметом дослідження науковців.

5. Науково обґрунтоване використання наочності, технічних засобів навчання, їх комплексне застосування.

6. Проблеми становлення і розвитку системи виховної роботи в середніх профтехучилищах, формування в учнів творчої активності, почуття колективізму, готовності до праці досліджу-

вались у плані обґрунтування ефективних шляхів економічної освіти, правового виховання учнів, формування колективу навчальної групи, підготовки майстрів виробничого навчання до реалізації виховних функцій.

Тематика досліджень за цими напрямками підпорядковувалася вузловим комплексним проблемам, що їх опрацьовувала педагогічна наука, зокрема колектив НДІ педагогіки УРСР: формування в учнів наукового світогляду, політехнічне навчання, навчання і розвиток тощо.

Науковці розробили рекомендації щодо організації роботи навчальних кабінетів із загальноосвітніх дисциплін у середніх професійно-технічних училищах (українська та російська мови і література, історія та суспільствознавство, математика, фізика, хімія). Головну увагу в цих посібниках звернуто на забезпечення необхідності дидактичної і професійної спрямованості в обладнанні кабінетів і такої організації роботи в них, яка дозволяє послідовно оновлювати й урізноманітнювати методи навчання.

Створення у 1974 р. у складі АПН СРСР відділення педагогіки і психології профтехосвіти, яке очолив доктор пед. наук, професор, академік С.Я. Батишев, сприяло поліпшенню координації наукових досліджень з проблем виховання і підготовки кваліфікованих робітничих кадрів. Відповідно до рішення бюро цього відділення від 29 серпня 1984 р. науковці відділу профтехосвіти розпочали дослідження комплексної теми „Педагогічні основи поєднання професійної та загальноосвітньої підготовки учнів у сільських середніх профтехучилищах”. Перпі результати наукових досліджень з актуальних проблем профтехосвіти було представлено на Республіканській науково-практичній конференції, присвяченій підвищенню ефективності викладання загальноосвітніх предметів у професійно-технічних училищах з середньою освітою, що відбулася у січні 1973 р. в Харкові. На конференції працювало 6 секцій, на яких було обговорено 65 відповідей.

Подальшому вдосконаленню навчально-виховного процесу в середніх профтехучилищах сприяло залучення працівників профтехосвіти до участі в педагогічних читаннях, які проводились республіканськими та союзними міністерствами народної освіти. Так, у роботі секції „Трудове навчання і профорієнтація. Профтех-освіта” на III Всесоюзних читаннях (1973, Мінськ) брали участь науковці відділу профтехосвіти, інженерно-педагогічні працівники України, які в своїх доповідях висвітлили цікавий досвід організації навчально-виховного і виробничого процесів у професійно-технічних

училищах. Спеціальна секція „Спільна робота профтехучилищ з виробництвом, громадськими організаціями і сім'єю щодо виховання учнів профтехучилищ” працювала на республіканських педагогічних читаннях 1975 р. Важливу роль у залученні широкої науково-педагогічної громадськості до розв'язання актуальних питань відіграла Всесоюзна теоретична конференція „Методологічні основи досліджень у галузі педагогіки і психології професійно-технічної освіти”, що проводилась у 1975 році в м. Києві.

У 80-ті роки діяльність лабораторії спрямовувалась на дослідження проблем дидактики і методики загальноосвітньої підготовки робітників високої кваліфікації та професійного навчання учнів середніх профтехучилищ. Досліджувались педагогічні умови підвищення ефективності виховної роботи в закладах профтехосвіти, обґрунтовувались шляхи і методи реалізації ідей розвивального навчання в процесі вивчення загальноосвітніх предметів у середніх ПТУ, визначалася структура і з'ясовувалися функції методів навчання залежно від мети загальнотехнічної, професійної підготовки, змісту навчального матеріалу, характеру прийомів діяльності.

Науковці відділу (лабораторії) брали участь у розробці цільової програми „Загальна середня освіта в професійно-технічних навчальних закладах Української РСР”, в обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі комплексного перспективного плану позаурочної виховної роботи середнього профтехучилища на весь період навчання (разом з Всесоюзним науково-дослідним інститутом професійно-технічної освіти в Ленінграді).

Значна увага приділялася створенню профільних навчальних програм із загальноосвітніх дисциплін, дослідженню дидактичних основ викладання математики, фізики, хімії (О.С. Дубинчук, Л.Д. Хромова, Н.О. Талалуєва). Науковці надавали практичну допомогу профтехучилищам у впровадженні нових навчальних планів і програм.

Проблеми взаємодії загальноосвітніх шкіл, профтехучилищ і базових підприємств у підготовці та вихованні майбутніх робітників досліджувала створена в 1989 р. у Львові лабораторія профтехпедагогіки.

Результати проведення досліджень з проблем профтехосвіти використовувалися в процесі розробки Концепції професійної освіти України, затвердженої 24 липня 1991 р. Колегіями Міністерства народної освіти України, Міністерства праці України та Президією Академії наук України (керівник авторського колективу доктор пед. наук, професор Н.Г. Ничкало).

З 1991 р. досліджувалась тема „Науково-методичне забезпечення диференціації навчально-виховного процесу в професійно-технічному училищі”. З цієї проблеми співробітники лабораторії підготували й опублікували ряд праць, а саме: „Диференційоване навчання у закладах профтехосвіти” (відп. ред. Н.Г. Ничкало, 1992), „Педагогічна книга майстра виробничого навчання (за ред. Н.Г. Ничкало, 1992; друге, доп. вид. - 1994), „Удосконалення навчально-виховного процесу в професійних закладах сільськогосподарського профілю” (відп. ред. Н.Г. Ничкало, 1993).

Співробітники лабораторії протягом багатьох років керували методичними секціями, що діяли при Республіканському навчально-методичному кабінеті, брали участь у роботі республіканських та обласних шкіл передового досвіду інженерно-педагогічних працівників профтехосвіти, здійснювали наукове керівництво підготовкою дисертаційних досліджень: з проблем профтехпедагогіки в ті роки було захищено понад 40 кандидатських дисертацій.

У проведенні експериментальної роботи в опорних профтехучилищах активну участь брали наукові кореспонденти, серед яких – творчі викладачі, майстри виробничого навчання, керівники профтехучилищ.

Із створенням у 1992 році АПН України розпочався якісно новий етап у розвитку педагогічної науки. В АПН України створено 5 відділень: теорії і історії педагогіки; дидактики; методики та інформаційних технологій в освіті; психології, вікової фізіології і дефектології; педагогіки і психології вищої школи; педагогіки і психології професійно-технічної освіти. До січня 1997 року проблемами вищої школи і профтехосвіти займалось одне відділення (Педагогіки і психології професійної освіти). Із січня 1997 р. на базі цього відділення рішенням Спільного зібрання АПН України були створені відділення педагогіки і психології вищої школи і професійно-технічної освіти.

У структурі АПН України діє 11 інститутів: Інститут педагогіки, Інститут психології ім. Г.С. Костюка, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Інститут проблем виховання, Інститут дефектології, Інститут соціальної і політичної психології, Інститут засобів навчання, Інститут вищої освіти, Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти, Донецький інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників та Інститут методів навчання іноземних мов.

Поряд з названими вище інститутами значну роботу проводять 8 центрів АПН України.

На розвиток педагогічних і психологічних досліджень спрямована діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки АПН України і Педагогічного музею України.

Перші кроки в діяльності АПН України були пов'язані з проблемами професійно-технічної освіти. В листопаді 1993 р. на Загальних зборах академії були прийняті „Основні напрями наукових досліджень з педагогіки і психології в Україні”. Цим документом визначено зміст діяльності інститутів і центрів на довгострокову перспективу. Його чотири розділи („Теорія і історія педагогіки”; „Дидактика, методика, інформаційні технології в освіті”; „Психологія, вікова фізіологія і дефектологія”; „Педагогіка і психологія професійної освіти”) охоплюють 24 напрями досліджень.

Наукові дослідження з педагогічних проблем професійно-технічної освіти спрямовані на теоретико-методологічне обґрунтування оновлення змісту навчання, визначення державних вимог до розробки стандартів освіти, до якості навчання з урахуванням досягнень науки, техніки, технологій і світового досвіду.

Нижче викладемо проблеми досліджень з професійної освіти, передбачені „Основними напрямками наукових досліджень з педагогіки і психології в Україні”:

- Методологічні аспекти становлення і розвитку професійної освіти.
- Методологічні й соціально-педагогічні проблеми прогнозування професійної освіти в Україні.
- Професійна освіта в системі неперервної освіти в Україні (на різних історичних етапах).
- Наукові засади розробки державних стандартів професійної освіти.
- Наукові засади відбору змісту професійної освіти у навчальних закладах різних типів.
- Наукові засади визначення базового рівня освіти з окремих предметів.
- Теоретичні основи профілювання природничо-математичних предметів у професійних навчальних закладах.
- Інтеграція змісту загальноосвітніх і спеціальних предметів у середніх професійних навчальних закладах.
- Диференціація навчально-виховного процесу в сучасній професійній школі.
- Форми організації навчально-виховного і виробничого процесів у сучасних соціально-економічних умовах.
- Удоосконалення змісту і методів вивчення окремих загальноосвітніх і спеціальних предметів у професійних навчальних закладах.

- Взаємозв'язок загальноосвітньої і професійної підготовки учнів професійних навчально-виховних закладів.
- Педагогічні засади змісту і методики викладання окремих навчальних дисциплін у вищих професійних училищах.
- Наступність у викладанні загальноосвітніх дисциплін у загальноосвітній школі, вищому професійному училищі і вищому технічному навчальному закладі.
- Професійна спрямованість викладання окремих дисциплін у різних типах професійних навчальних закладів.
- Комп'ютерна грамотність як засіб досягнення глибоких знань з професії.
- Розвиток пізнавальних інтересів учнів професійних навчальних закладів.
- Психолого-педагогічні проблеми адаптації випускників професійних навчальних закладів на виробництві в умовах ринкової економіки.
- Особливості взаємодії професійних навчальних закладів і підприємств (господарств) в умовах ринкової економіки.
- Зміст, форми і методи управління розвитком професійної освіти.
- Педагогічна діагностика навчально-виховного процесу в сучасній професійній школі.
- Зміст і структура методичного забезпечення діяльності професійних навчальних закладів різного типу.
- Теоретичні основи узагальнення педагогічного досвіду викладання загальноосвітніх і спеціальних дисциплін.
- Система професійної освіти дітей і дорослих у професійно-технічних закладах за кордоном.
- Концепції підручників для професійних навчальних закладів.

У розвитку науково-дослідної роботи з проблем професійно-технічної освіти в Україні провідним є Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, який очолює доктор філософських наук, професор, академік І.А. Зязюн. Цей академічний інститут створено в 1994 р. з метою здійснення фундаментальних прикладних і пошукових досліджень, спрямованих на розвиток актуальних теоретичних і методологічних проблем педагогіки і психології професійної освіти.

Насамперед цим інститутом були визначені пріоритетні напрями науково-дослідної роботи. Серед них:

- здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень на замовлення законодавчих і виконавчих органів державної влади, закладів системи освіти, інших організацій;
- участь у розробці концепцій, програм розвитку професійної освіти і психолого-педагогічної науки, професійної освіти в Україні;

- проведення психолого-педагогічної експертизи;
- прогнозування розвитку професійної освіти в Україні;
- підготовка науково обґрунтованих рекомендацій з питань впровадження результатів психолого-педагогічних досліджень у галузі професійної освіти;
- здійснення підготовки спеціалістів вищої кваліфікації кандидатів і докторів наук).

З кожним роком посилюється увага до дослідження таких проблем: філософії освіти; історії професійно-технічної і вищої освіти в Україні; наукових основ неперервної професійної освіти; концептуальних засад психолого-педагогічної підготовки вчителів у сучасних умовах; дидактичних основ інтеграції змісту, форм і методів навчання у професійно-технічних і вищих навчальних закладах; формування педагогічної майстерності; покращення професійної підготовки і функціональної грамотності майбутніх робітників; гуманітаризації навчально-виховного процесу в профтехучилищах, вищих професійних училищах і коледжах; інтегрування знань із загальноосвітніх, загальнотехнічних предметів і дисциплін професійно-технічного циклу; національного виховання учнівської і студентської молоді; формування правосвідомості майбутніх спеціалістів; психологічних умов послідовності в підготовці учнівської молоді до професійної праці; психології професійного становлення і розвитку особистості в системі професійної освіти і впровадження нових педагогічних технологій у професійних навчальних закладах різних рівнів акредитації; організаційно-педагогічних основ управління підготовкою кваліфікованих робітничих кадрів в умовах перехідної економіки; порівняльної професійної педагогіки.

У дослідженнях з різних напрямів педагогіки і психології професійної освіти бере участь широкий науковий актив у різних регіонах України. Вивчення цих проблем передбачено також планами науково-дослідної роботи університетів, педагогічних, технічних, сільськогосподарських інститутів (на кафедрах педагогіки, психології, методик викладання загальноосвітніх і спеціальних дисциплін).

Нині в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України діє 12 відділів, а також Львівський науково-практичний центр. Їх співробітники досліджують різні аспекти неперервної професійної освіти. При цьому академічному інституті діє 28 науково-практичних центрів і лабораторій (на громадських засадах) та 30 експериментальних педагогічних майданчиків з конкретних тем досліджень. Цінний і перспективний науковий пошук

здійснюється у Київському професійно-педагогічному коледжі імені Антона Макаренка, Вінницькому ВПУ № 4, Київських вищих професійних училищах № 1, № 2, № 3, Балинському ВПУ-агрофірмі Хмельницької області, Міжрегіональному центрі професійної підготовки і перепідготовки кадрів (м. Кривий Ріг Дніпропетровської області), Стрийському ВПУ № 8 Львівської обл., ВПУ № 20 м. Львова й інших навчальних закладах системи профтехосвіти.

Творчі педагоги цих та інших навчальних закладів прикріплюються до відділів Інституту педагогіки і психології професійної освіти для написання кандидатських і докторських дисертацій. Стало доброю традицією обрання науковими кореспондентами талановитих практичних робітників, які поєднують повсякденну педагогічну роботу з цілеспрямованим науковим пошуком.

Перші результати досліджень з теорії і методики професійної освіти в незалежній Україні

Основні висновки і положення, сформульовані на основі результатів досліджень, здійснених за останні роки в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України разом з кафедрами ряду вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України, використані в процесі підготовки проекту Закону України „Про професійно-технічну освіту” (прийнятого Верховною Радою України і підписаного Президентом України 10 лютого 1998 р.), Концепції державних стандартів професійно-технічної освіти (1998 р.), а також ряду інших нормативних документів і науково-методичних матеріалів.

У дисертації І.Л. Лікарчука⁷ відтворено історію розвитку управління системами підготовки робітничих кадрів в Україні у 1888 - 1998 рр. На основі детермінованого аналізу конкретно-історичних обставин визначено науково обґрунтовані періоди в розвитку системи підготовки кваліфікованих робітничих кадрів; визначено їхні особливості як об'єктів управлінської діяльності. Обґрунтовано систему підготовки робітничих кадрів як соціально-педагогічну систему з виробничими функціями; розкрито сутність, структуру, зміст управління системами підготовки робітничих кадрів на різних історичних етапах. Доведено необхідність і доцільність використання методологічних та організаційних засад менеджменту в управлінні системою підготовки кваліфікованих робітників в

⁷ Лікарчук І.Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888-1998 роки): Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. - К. ІПППО АПН України. - 1999.

незалежній Україні; обґрунтовано прогностичні положення щодо розвитку управління системами підготовки робітничих кадрів, які можуть стати важливим джерелом для розробки нових науково-теоретичних напрямів фундаментальних досліджень.

У дисертації Г.Є. Гребенюка⁸ досліджені теоретичні і методичні засади неперервної професійної освіти будівельно-архітектурного профілю. Проаналізовано сучасні концепції неперервної освіти, виявлено соціально-економічні фактори розвитку професійно-технічної освіти. Здійснено історико-педагогічний аналіз розвитку профтехосвіти в Україні, Росії і Німеччині. Теоретично обґрунтована концепція неперервної освіти будівельно-архітектурного профілю, здійснена інтеграція робітничих професій, запропонована методика комплексного курсового і дипломного проектування, визначені методичні основи змісту архітектурної підготовки в професійно-технічних навчальних закладах.

На основі концепції організації навчання в профтехучилищі, розробленої Р.С. Гуревичем⁹, запропоновано шляхи і способи реалізації послідовності змісту освіти і змісту навчання; визначено компоненти інтеграції навчання в навчальних закладах як дидактичний еквівалент взаємозв'язку суспільних, природничих і технічних наук; обґрунтовано теоретичні засади застосування інноваційних технологій для створення методичної системи забезпечення навчального процесу. Обґрунтована диференціація змісту навчання з урахуванням різних рівнів засвоєння матеріалу з різноманітними методами та організаційними формами навчання. Розроблена модель позаурочної діяльності учнів професійно-технічних навчальних закладів. На її основі впроваджені система форм і видів діяльності учнів, зміст і технологія навчання майбутніх робітників у позаурочний час з урахуванням перспектив професійного навчання.

Дослідження дидактичних засад професійно-методичної підготовки викладачів спеціальних дисциплін для професійно-технічних навчальних закладів здійснила О.Е. Коваленко¹⁰. Основні елементи комплексної структури методичної діяльності (мета,

⁸ Г.Є. Гребенюк Теоретичні і методичні основи безперервної професійної освіти будівельно-архітектурного профілю: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. К.: ІПППО АПН України. – 1997.

⁹ Р.С. Гуревич Теоретичні і методичні основи організації навчання в професійно-технічних закладах: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. К.: ІПППО АПН України. – 1999.

¹⁰ О.Е. Коваленко Дидактичні основи професійно-методичної підготовки викладачів спеціальних дисциплін: Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. К.: ІПППО АПН України. – 1999.

предмет, процес, продукт, результат) зумовлюють зміст, форми і методи побудови системи методичної підготовки. Провідною метою методичної підготовки є формування навичок розробляти дидактичні проекти навчання або трансформувати науково-технічну інформацію в навчальний процес.

Програма методичної підготовки передбачає вивчення процесу і предмета методичної діяльності. Під предметом в даному випадку розуміються наука, техніка і виробничі процеси, покладені в основу спеціалізації інженера-педагога. Технологічна сторона є предметом методики теоретичного навчання, а трудова – методики практичного навчання. Продуктом методичної діяльності є дидактичний проект на рівні спеціальності і теми. Обґрунтовано головні принципи побудови методичної підготовки: єдність загальнонаукового і професійного знання, діяльнісний підхід до навчання й активізації пізнавальної діяльності студентів шляхом самостійного вирішення творчих завдань.

У ряді досліджень, здійснених в останні роки, викладено результати вивчення становлення і розвитку професійних навчальних закладів нового типу. Так, І.Б. Васильев¹¹ проаналізував особливості процесу створення вищих професійних училищ і професійних ліцеїв у системі професійно-технічної освіти. Ним досліджено стан та історичні передумови реформування професійної освіти в Україні, а також організаційно-педагогічні умови перетворення ПТУ у вищі професійні училища, професійні ліцеї. Теоретично обґрунтовані цілі, структура й зміст освіти в професійно-технічних навчальних закладах нового типу, виявлені основні напрями їх подальшого розвитку.

Проблемам організації навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі присвячена кандидатська дисертація А.А. Бугерко¹². Досліджено концептуальні аспекти створення і діяльності навчальних закладів системи професійної освіти нового типу, в яких здійснюється підготовка кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів для агропромислового комплексу. Теоретично обґрунтована й експериментально перевірена модель навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі.

¹¹ І.Б. Васильев. Соціально-педагогічні умови організації і діяльності вищих професійних училищ: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1995.

¹² А.А. Бугерко. Організація навчально-виховного процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1999.

Розкрито специфіку навчально-виробничого процесу в ПТУ-агрофірмі, ВПУ-агрофірмі. Поряд з іншими чинниками ця специфіка зумовлена впровадженням нової моделі навчально-виробничого процесу, змістом професійного навчання, а також інноваційними підходами до розв'язання навчально-виховних завдань у закладах сільськогосподарського профілю. Запропоновано методику виробничого навчання з урахуванням особливостей кліматичної зони, сезонності сільськогосподарських робіт, наявної матеріально-технічної бази. Розроблено й експериментально перевірені нові навчальні плани ступеневої підготовки, що впроваджені в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти ряду областей України.

Визначено основні напрями взаємодії ВПУ-агрофірми, коледжу й аграрно-технічної академії в здійсненні неперервної професійної освіти сільськогосподарського профілю.

Проблеми взаємозв'язку загальноосвітньої і професійної підготовки стали предметом досліджень ряду молодих учених, викладачів навчальних закладів системи профтехосвіти. Однієї з таких робіт є кандидатська дисертація О.Е. Стрелковської¹³, присвячена дослідженню проблеми взаємозв'язку математичної і професійної підготовки учнів професійно-технічних училищ. Розроблено експериментальну навчальну програму з математики, спрямовану на вдосконалення професійного навчання в ПТУ електротехнічного профілю.

Здійснюються дослідження з проблем науково-методичного забезпечення професійної підготовки кадрів у навчальних закладах нового типу. Наприклад, В.О. Радкевич¹⁴ теоретично обґрунтувала зміст і структуру науково-методичного комплексу професійного навчання майбутніх робітників і майстрів народних ремесел у вищому професійному училищі художнього профілю. Вона експериментально обґрунтувала зміст, організаційно-педагогічні виробничі форми діяльності педагогів, майстрів і учнів у системі дворівневої професійної підготовки.

В останні роки посилилась увага до досліджень проблем підготовки педагогів для сучасної системи освіти. З цього важливого напрямку підкреслимо цінність дослідження С.О. Си-

¹³ О.Е. Стрелковська. Профілювання математичної підготовки учнів професійно-технічних училищ (на матеріалі електро-радіотехнічних професій): Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1997.

¹⁴ В.О. Радкевич. Науково-педагогічне забезпечення професійного навчання майбутніх робітників і майстрів народних ремесел: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. – К.: ІПППО АПН України. – 1993.

соєвої¹⁵. Нею здійснено теоретико-методологічне обґрунтування дефініцій процесу формування творчої особистості учня, методу оцінювання і технології вивчення рівнів сформованості творчої особистості учня і творчих можливостей учнівського колективу, з якими вчитель вступає у взаємодію. У процесі цього новаторського наукового пошуку створено теоретичну модель творчої особистості учня, структуру його творчих можливостей, запропоновано методичне забезпечення для підготовки вчителя до формування творчої особистості учня, що складає зміст когнітивного і діагностичного компонентів моделі педагогічної творчості вчителя.

Дослідження організаційно-методичних умов розвитку творчої педагогічної діяльності вчителя сприяє визначенню змісту та форм підготовки вчителя до формування творчої особистості учня: дозволяє визначити ознаки педагогічної креативності та розглядати їх як напрями виховання і самовиховання творчої особистості вчителя при його підготовці; виділити ознаки творчої педагогічної діяльності вчителя – критерії і рівні. Для оцінювання і самооцінювання рівня творчої педагогічної діяльності вчителя було виділено п'ять підсистем (дидактична, виховна, організаційно-управлінська, громадсько-педагогічна та підсистема самовдосконалення) і визначено чотири рівні (репродуктивний, раціоналізаторський, конструкторський, новаторський) творчої педагогічної діяльності вчителя.

Ефективність підготовки вчителя до формування творчої особистості учня зумовлена його підготовкою до реалізації у навчально-виховному процесі принципів педагогічної творчості: діагностики, оптимальності, взаємозалежності, фасілітації, креативності, доповнення, варіантності, самоорганізації. Це вимагає від учителя теоретичних знань і практичних умінь щодо створення сприятливих умов для розвитку творчих можливостей учнів.

У докторській дисертації Г.О. Нагорної досліджуються проблеми формування у студентів педагогічних університетів професійного мислення¹⁶. Розроблені структура професійного мислення вчителя, рефлексивна модель управління процесом її формування, розкриті психолого-педагогічні умови досягнення педагогічної розумності особистості. Встановлено, що формування професійного мислення у студентів педагогічних вищих навчальних закладів детерміновано діалектичною єдністю узагальнених

¹⁵ С.О. Сисоєва. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня: Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1997.

¹⁶ Г.О. Нагорна. Формування у студентів педагогічних вузів професійного мислення: Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1995.

розумових дій, що складають сутність і зміст цього мислення, основних чинників, які визначають його розвиток, а також системою стратегічних і тактичних підходів, необхідних для його реалізації.

О.М. Пехота психолого-педагогічне забезпечення індивідуального професійного розвитку майбутнього вчителя розглядає як систему зовнішніх факторів, що сприяє створенню внутрішніх передумов для саморегуляції професійного розвитку кожного студента, накопиченню та осмисленню ним науково обґрунтованого досвіду професійного зростання¹⁷.

Цим дослідником доведено, що готовність майбутнього вчителя до професійного саморозвитку визначається єдністю складових компонентів: ціле-мотиваційного, змістового операційного та інтегруючого. Її виявом є здатність учня, студента педагогічного закладу освіти скласти професійний автопортрет як узагальнене науково-художнє відображення особистісно-професійної концепції.

Теоретичне та методичне обґрунтування індивідуалізації підготовки майбутнього вчителя потребує розробки відповідних педагогічних технологій. Процес професійного самодослідження здійснюється під час роботи студента з щоденником-пакетом методик професійного самопізнання „Шлях до себе”, складання професійного автопортрета, завдяки чому забезпечується випереджувальний аналіз і слабких сторін власної професійної індивідуальності. Такий аналіз є основою для розробки індивідуальної програми професійного зростання на певному етапі професійного становлення.

Формуванню ціле-мотиваційного, змістового, операційного та інтегруючого компонентів готовності майбутнього вчителя до професійного саморозвитку сприяє значною мірою індивідуальна орієнтація у змісті й технології викладання дисциплін педагогічного циклу та вивчення курсу „Індивідуальність вчителя: теорія і практика”, що ґрунтується на ідеях педагогіки і психології індивідуального розвитку і саморозвитку.

Теоретично обґрунтовані положення і висновки, що характеризують основні тенденції розвитку індустріально-педагогічної освіти в Україні в 1967 - 1994 р., викладено у кандидатській дисертації О.І. Щербак. Проаналізовано форми організації підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України.

¹⁷ О.М. Пехота. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя: Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1997.

Розроблено рекомендації з науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в індустріально-педагогічному коледжі в умовах багаторівневої системи професійної освіти¹⁸.

Звернемося ще до одного напрямку наукового пошуку з проблем теорії і методики професійного навчання – це порівняльно-педагогічні дослідження. Зарубіжний досвід підготовки фахівців проаналізовано Н.В. Абашкіною (у Німеччині)¹⁹, Т.М. Десятковим (у Туреччині)²⁰, А.В. Каплуном (у Польщі)²¹, С.М.Романовою (у США)²² та іншими дослідниками.

Важливе теоретичне й практичне значення мають докторські дисертації (хабілітаційні) польських вчених з проблем професійної освіти, зокрема Тадеуша Барського²³, Іоланти Вільш²⁴, Еугенії-Івони Ляски²⁵, Михайла Піндери²⁶, Казімежа Чарнецькі²⁷, Франтишека Шльосека²⁸. Зазначимо, що ці хабілітаційні наукові праці було захищено в спеціалізованій вченій раді Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

¹⁸ О.І. Щербак. Зміст і форми підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України (1967-1994 рр.): Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1995.

¹⁹ Н.В. Абашкіна. Розвиток професійної освіти в Німеччині кінця XIX – XX ст.): Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1999.

²⁰ Т.М. Десятов. Система професійно-технічної освіти в Туреччині: Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1998.

²¹ А.В. Каплун. Розвиток професійної освіти сільськогосподарського профілю в Польщі. Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. – К.: КДУ ім. Тараса Шевченка. – 1993.

²² С.М. Романова. Гуманітаризація професійної освіти у вищих навчальних закладах технічного профілю США: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1996.

²³ Тадеуш Барський. Дидактичні основи технології підготовки викладачів технічних дисциплін (за матеріалами технічної освіти у Польщі): Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1999. – 43.

²⁴ Вільш Іоланта. Структура, зміст і функції сталих індивідуальних якостей учня у процесі допрофесійного навчання і виховання: Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1997.

²⁵ Еугенія-Івона Ляска. Теоретико-методологічне обґрунтування та ефективність педагогічних інновацій вчителів молодших класів: Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1995.

²⁶ Михайло Піндера. Теоретичні і методичні засади підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів середньої ланки для металургійної промисловості: Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1997.

²⁷ Казімеж Чарнецькі. Психологія професійного розвитку особистості: Дис. ... д-ра психол. наук. 19.00.07. – К.: ІПППО АПН України. – 1997.

²⁸ Франтишек Шльосек. Дидактика професійно-технічної освіти (на матеріалах профтехосвіти Польщі): Дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К.: ІПППО АПН України. – 1997.

Про широку палітру наукових досліджень з теорії і методики професійної освіти, що стала позитивною ознакою розвитку педагогічної науки в Україні в останнє десятиліття, свідчить бібліографічний показник наукових праць, виданих у 1993 - 2000 рр. співробітниками, докторантами, аспірантами та пошукувачами Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України²⁹.

Деякі перспективи

На початку ХХІ століття і третього тисячоліття цілком закономірно посилюється увага до обґрунтування взаємопов'язаних шляхів науково-технічного і соціально-культурного розвитку. Розв'язання завдань нової історичної доби потребує теоретико-методологічного осмислення світових тенденцій, пов'язаних з неперервною освітою, професійним навчанням впродовж життя, а також визначення перспективних цілей і завдань підготовки високоосвіченого і гнучкого виробничого персоналу, здатного адаптуватися до умов трудової діяльності, котрі стрімко змінюються.

На Другому міжнародному конгресі з технічної і професійної освіти наголошувалося, що новий світ технологій і комунікацій, його постійне ускладнення потребує високого рівня підготовки людського капіталу для забезпечення сталого розвитку, стабільності і навіть для виживання як окремих людей, так і підприємств, співтовариств, націй і всього суспільства в цілому. Розвиток людського капіталу з метою забезпечення соціального й економічного розвитку, досягнення суспільних цілей – критичний виклик ХХІ століття. У зв'язку з цим інвестиції знання стають рівним пріоритетом з капітальними інвестиціями³⁰.

В основній доповіді на згаданому вище конгресі доктори Герман Шмідт та Монтер Аль-Марсі зазначали, що інформаційні технології (ІТ) є основою процесу перетворень, в результаті якого індустріально розвинуті країни перетворюються в „суспільства знань”, а управління виробництвом - в управління знаннями. За прогнозами, що стали нині реальністю, ручна праця поступово

²⁹ Бібліографічний показник наукових праць (1993-2000 рр.) / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України / За ред. І.А. Зязюнає Н.Г. Ничкало. – Ніжин, 2000.

³⁰ Матеріали Второго Международного Конгресса ЮНЕСКО по техническому и профессиональному образованию „Образование и подготовка на протяжении всей жизни мост в будущее”. Сеул, Республика Корея, 26-30 апреля 1999 г., г. Астана, 1999. – Е.25.

витісняється, а комп'ютери стануть основним засобом забезпечення інформаційних потреб для всіх спеціальностей і професій. Розкриваючи тезу „вчись вчитися”, ці доповідачі наголошували, що в основі всіх нових технологій (інформаційних біологічних генетичних) лежать дослідження, навчання, надання послуг, а не виробництво товарів.

У зв'язку з цим зайнятість у сфері промислового виробництва буде зменшуватися, тоді як запити на професійні кваліфікації, знання та поліфункціональні вміння й навички будуть неухильно зростати.

Це винятково важливе вміння („вчись вчитися”) передбачає також, що педагоги мають вчитися один в одного. В умовах стрімких перемін у соціально-економічному житті, коли у багатьох громадян посилюється невпевненість у майбутньому, зростає потреба у вивченні та ретельному аналізі чужого досвіду. На думку цих учасників конгресу, „уважне ставлення до вміння вчитися і здатність робити для себе уроки з досвіду країн з різним суспільним та економічним ладом допоможе вдосконалити систему професійної освіти і підготовки в усьому світі”³¹.

Це потребує вдосконалення систем, що забезпечують освіту і підготовку протягом всього життя. Передусім мова йде про відкритість, гнучкість, тісний зв'язок професійної освіти з іншими освітянськими секторами, особливо із школами та університетами. За цих умов зростає роль координації інтересів загальної і професійної освіти „через зміст освіти, педагогіку і методи навчання, встановлення більш тісних зв'язків між цими двома фундаментальними стовпами системи освіти і підготовки кадрів”³².

Розв'язання нових освітньо-виховних завдань, що формувалися в останній чверті XX століття й стали нагальними на початку третього тисячоліття, потребує здійснення довготривалих досліджень, обміну досвідом й знаннями, пошуку нетрадиційних шляхів, впровадження інноваційних методик і підходів. Це об'єктивно зумовлює необхідність об'єднання зусиль вчених різних країн у здійсненні спільних науково-дослідних проєктів, вивченні світових тенденцій та виявленні прогресивних ідей у вітчизняному досвіді підготовки педагогічного та виробничого персоналу.

За цих умов необхідне невідкладне й гнучке реформування системи навчання і підготовки кадрів, великі вкладення коштів у підготовку кваліфікованих трудових ресурсів у кількості та з якістю

³¹ Там само, С. 13.

³² Там само, С. 81.

відповідно до потреб ринку праці з метою кращого використання наявних ресурсів та забезпечення довгострокового стабільного розвитку системи.

Названі вище та інші світові тенденції потребують розробки нової концепції розвитку професійної освіти в Україні (попередня концепція була розроблена і прийнята в 1991 р.). Академія педагогічних наук України, Міністерство освіти і науки та Міністерство праці і соціальної політики об'єднали свої зусилля у підготовці проекту цієї концепції. Провідні ідеї і положення щодо перспектив розвитку професійної освіти передбачається використати при розробці Національної доктрини розвитку освіти в Україні. У жовтні 2001 року згідно з Указом Президента України відбудеться Всеукраїнський з'їзд педагогічних працівників, на якому буде обговорено цей документ великої державної ваги.

Поряд з цим помітно зростає роль педагогічних і психологічних досліджень, зокрема з таких проблем: філософія професійної освіти, теоретико-методологічні основи неперервної професійної освіти, розробки сучасних стандартів професійно-технічної освіти з урахуванням світового досвіду; дидактика професійно-технічної школи; методика викладання спеціальних дисциплін; використання інформаційних технологій у навчальному процесі; формування професійної культури майбутнього фахівця; інноваційна діяльність у навчальних закладах профтехосвіти різного типу; порівняльний аналіз закордонних і вітчизняних систем підготовки кадрів; розвиток нового партнерства з промисловістю, фінансовими і донорськими організаціями, регіонального і міжнародного співробітництва; дидактичні основи навчальної літератури для професійно-технічних навчальних закладів та ін.

Вважаємо, що міжнародні проекти, об'єднання зусиль вчених різних країн, обмін науковою інформацією за результатами завершених досліджень, проведення міжнародних наукових і науково-практичних конференцій, видання спільних наукових часописів, монографій, збірників наукових праць сприятимуть подальшому піднесенню педагогічної науки в наших державах.

На нашу думку, розвитку спільної наукової діяльності сприятиме обрання зарубіжними членами АПН України польських вчених – докторів (хабілітованих) педагогічних наук Тадеуша Левовіцького, Іоланти Вільш, Франтишека Шльосека. Отже, попереду – нові вагомі кроки у творчій співпраці в галузі педагогічної науки науковців Польщі та України.

Нелля Ничкало

НАУКОВИЙ ПОШУК З ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Резюме

Реальний виклик ХХІ століття, глобалізація і революція в інформаційній і комунікаційній технологіях, нові соціальні та економічні тенденції, підготовка різних категорій населення до ефективної праці в умовах ринкової економіки – усе це потребує нової парадигми, таких підходів, котрі б спрямовувались на реформування професійної освіти з метою забезпечення її гнучкості, оновлення і продуктивності, зміцнення зв'язків між усіма підструктурами освіти, секторами економіки, промисловості, сфери послуг, а також забезпечення розвитку загальних вмінь, трудової етики, технологічних і підприємницьких вмінь, почуття громадянської відповідальності. Реалізація високих освітньо-виховних завдань нової доби зумовлює необхідність розвитку досліджень у різних галузях педагогічної і психологічної науки, зокрема, теорії і методики професійної освіти. При цьому важливе значення має ретроспективний аналіз науково-дослідної роботи, врахування його результатів з метою обґрунтування нових напрямів наукового пошуку.

Здійснено якісний аналіз досліджень, виконаних в умовах незалежної України, з проблем реформування профтехосвіти, впровадження інноваційних технологій професійного навчання, різних моделей багатоступеневого навчання. Окреслено перспективи розвитку творчої співпраці польських та українських науково-дослідних установ і закладів професійної освіти.

Nella Nyczkało

NAUKOWE POSZUKIWANIA W DZIEDZINIE PEDAGOGIKI ZAWODOWEJ NA UKRAINIE: ANALIZA RETROSPEKTYWNA, PROBLEMY, PERSPEKTYWY

Streszczenie

Realne wezwania XXI stulecia, globalizacja i rewolucja w technologiach informacyjnych i komunikacyjnych, nowe tendencje socjalne i ekonomiczne, przygotowanie ludzi różnych kategorii do efektywnej pracy w warunkach ekonomiki — stanowi to, co potrzebuje nowego

paradygmatu, takich podejść, które skierowane byłyby na reformowanie kształcenia zawodowego w celu zagwarantowania mu elastyczności, nowoczesności i produktywności, wzmocnienia związków między tymi podstrukturami oświaty, sektorami ekonomii, przemysłu, sfery usług, a także zabezpieczenia rozwoju umiejętności ogólnych, etyki pracy, umiejętności technologicznych i przemysłowych, poczucia odpowiedzialności obywatelskiej. Realizacja ważnych zadań oświatowych nowych czasów warunkuje konieczność rozwoju badaczy w różnych gałęziach pedagogiki i psychologii, szczególnie z zakresu teorii i metodyki kształcenia zawodowego. Przy czym duże znaczenie ma retrospektywna analiza pracy naukowo-badawczej, uwzględnianie jej rezultatów w celu udowodnienia nowych kierunków naukowych poszukiwań. Wprowadzono jakościową analizę badań, wykonanych w warunkach niezależnej Ukrainy, dotyczących problemów reformowania oświaty technicznej, wprowadzania technologii innowacyjnych nauczania zawodowego, różnych modeli nauczania wielostopniowego. Określono perspektywy rozwoju twórczej współpracy polskich i ukraińskich instytucji naukowo-badawczych i szkół kształcenia zawodowego.

Nellya Nichkalo

SCIENTIFIC SEARCH IN THE FIELD OF THE PROFESSIONAL PEDAGOGICS IN UKRAINE: THE RETROSPECTIVE ANALYSIS, PROBLEMS, PERSPECTIVES

Summary

Real requirements of the XXI-th century, globalization and revolution in the informative and communicative technologies, new social economic tendencies, training of different categories of population to the effective work in conditions of economics are in great need of a new paradigm, such approaches which are directed to reforming vocational education with the aim of guarantee of its flexibility, renovation and productivity, reliability of contacts between all the substructures of education sectors of economics, industry, service and also ensuring of development of general skills labour ethics technological and enterprising skills sense of civil responsibility.

Realization of high updated educational tasks is caused by the necessity of researches' development in various spheres of pedagogical-psychological science, specifically in the theory and methods of vocational education.

Retrospective analysis of scientific research work, consideration its results with the aim of substantiation of new trends of scientific search are in great importance.

High-quality analysis of researches of problems of vocational education reforming, introduction innovative technologies of vocational education, different models of multisteped education, carried out in conditions of independent Ukraine is put into practice.

Perspectives of development of the creative collaboration of the Polish and Ukrainian scientific-research organizations and vocational educational institutions are outlined in the paper.